

دخل و تصرف در ترجمه فارسی رمان‌های معاصر انگلیسی:

پژوهشی پیکره-بنیاد

میرسعید موسوی رضوی*

استادیار گروه مترجمی زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی،

دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

مهدیه مشائی**

کارشناس ارشد مترجمی زبان انگلیسی، پردیس علامه طباطبائی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۹۶/۱۲/۲۶، تاریخ تصویب: ۹۷/۱۱/۲۳، تاریخ چاپ: زمستان ۱۳۹۹)

چکیده

نظر به تاثیر عوامل فرازبان‌شناختی مانند فرهنگ و ایدئولوژی، ترجمه هرگز عملی خنثی و فارغ از وابستگی نبوده است. یک اثر ادبی ممکن است در گذار از فرآیند ترجمه با انگیزه‌های مختلفی از جمله انطباق با هنجارهای فکری-فرهنگی جامعه مقصد و در نتیجه ایجاد مقبولیت بیشتر، در معرض انواع دخل و تصرف قرار گیرد. پژوهش حاضر تلاشی است در جهت کشف میزان و راهبردهای دخل و تصرف به کار رفته در ترجمه فارسی رمان‌های معاصر انگلیسی، بسامد این راهبردها، بخش‌های دستکاری‌شده و نیز نوع این دستکاری‌ها. بدین منظور پیکره‌ای موازی، متشکل از چهار رمان انگلیسی به همراه ترجمه فارسی آن‌ها، گردآوری و در سطح متنی تحلیل شد. رمان‌های منتخب عبارتند از دختری با گوشواره مروارید، خاطرات ندیمه، تصویر دوریان گری و زوربای یونانی، که به دلیل ناظر بودن بر روابط اجتماعی و عاطفی بین انسان‌ها از نظر نویسندگان مناسب این پژوهش تلقی شدند. پس از طبقه‌بندی بخش‌های دستکاری‌شده و نیز انواع دخل و تصرف‌های صورت‌گرفته، مشخص شد حجم موارد دستکاری‌شده کمی بیش از دو درصد از کل متن، و راهبرد «حذف» در همه ترجمه‌ها پربسامدترین راهبرد بوده است. ۶۰ درصد از موارد دستکاری شده حساسیت‌برانگیز و ۴۰ درصد غیرحساسیت‌برانگیز بوده‌اند.

واژه‌گان کلیدی: ترجمه، دخل و تصرف، مکتب دخل و تصرف، راهبردهای دخل و تصرف،

ایدئولوژی، حذف

* Email: s.mousavi@atu.ac.ir / s.mousavi.r@gmail.com (نویسنده مسئول)

** Email: mahdie.mahtab@yahoo.com

مقدمه

ترجمه ادبیات به طور عام، و رمان به طور خاص، همواره از موثرترین راه‌های تبادل فرهنگی-اجتماعی-سیاسی بین ملل مختلف بوده است. شکل‌گیری رشته مطالعات ترجمه کمک کرد تا ابعاد متنوع و گسترده این پدیده پیچیده، چندوجهی، و دیرپای جوامع بشری بیشتر و بهتر شناخته شود. تا قبل از دهه ۱۹۸۰ میلادی رویکردها نسبت به ترجمه بیشتر صوری و ظاهری بود و مفاهیمی چون وفاداری^۱ و تعادل^۲ با رویکردی عمدتاً زبان‌شناختی (موسوی رضوی، "شرح چستی ساختارگرایی") مورد تأکید قرار می‌گرفت. بنابراین تمرکز بیشتر بر ترجمه ادبی بود و مطالعه ترجمه به عنوان زیرشاخه‌ای از ادبیات تطبیقی به حساب می‌آمد (اسنل هورنبی^۳). مدت‌ها بعد در نتیجه چرخش فرهنگی در مطالعات ترجمه در دهه ۱۹۸۰، «مطالعه عمل ترجمه پیشرفت کرد و توجه به مسائل گسترده‌تری مانند بافت، تاریخ و عرف معطوف شد» (بسنت^۴ ۱۷). با پررنگ‌تر شدن ابعاد فرهنگی ترجمه، رویکردهای زبان‌شناختی به مطالعه ترجمه، که تا پیش از آن رایج بود، رفته رفته به حاشیه رانده شد (موسوی رضوی، "شرح چستی ساختارگرایی").

از دیدگاه ایویر^۵ و کاسکینن^۶ (به نقل از علیزاده)، تبادل عناصر مادی و غیرمادی بین دو فرهنگ مستلزم ترجمه است. بسنت و لفور^۷ (۶) در کتاب مهم خود با عنوان ساخت فرهنگ^۱ می‌نویسند «ترجمه برای کنش متقابل بین فرهنگ‌ها حیاتی است» و بهتر است گامی فراتر در جهت مطالعه کنش متقابل فرهنگی برداشته شود. بنابراین، آن‌ها شروع به بررسی ترجمه در قالب‌های فرامتنی مانند ایدئولوژی، روابط قدرت و فرهنگ کردند. افزون بر این، بسنت و لفور (۲۱) ترجمه را «بازنویسی مجدد متن اصلی» می‌دانند و هر بازنویسی‌ای «ایدئولوژی و شیوه‌های به خصوصی را منعکس می‌کند و ادبیات را دستکاری می‌کند تا به طریق معینی عمل کند». آن‌ها معتقدند که بازنویسی لزوماً درجه‌ای از دخل و تصرف^۹ را دربردارد که از روابط

^۱ Faithfulness

^۲ Equivalence

^۳ Snell-Hornby

^۴ Bassnett

^۵ Ivir

^۶ Koskinen

^۷ Lefevere

^۸ Constructing Cultures

^۹ Manipulation (در فارسی از معادل دستکاری نیز در برابر این واژه استفاده می‌شود)

قدرت ناشی می‌شود و بدین ترتیب می‌تواند مفاهیم و ایده‌های جدیدی در فرهنگ پذیرنده به وجود آورد. نتایج ممکن است منفی و یا مثبت باشد. به لحاظ منطقی می‌توان نتیجه گرفت که ترجمه‌ها، یا به عبارت دقیق‌تر مترجمان، در کنش متقابلی که بین دو فرهنگ و زبان شکل می‌گیرد ایفای نقش می‌کنند. بررسی دقیق شکل دخل و تصرف می‌تواند هنجارها و ارزش‌های غالب جوامع فرستنده و گیرنده و نیز تعامل بین آن‌ها را مشخص سازد. همچنین می‌تواند الگوهای قابل قبول اخلاقی در سطوح بالای بافت اجتماعی را آشکار سازد.

۱- مکتب دخل و تصرف

خواستگاه مطالعه دخل و تصرف در ترجمه، مطالعات ترجمه توصیفی^۱ و مکتب دخل و تصرف^۲ است. مفهوم بنیادینی که مکتب دخل و تصرف بر آن متکی است این است که ترجمه را نمی‌توان به تنهایی و جدای از بافت اجتماعی، تاریخی و فرهنگی آن در نظر گرفت. هرمانز^۳ (۱۱) معتقد است «از منظر ادبیات مقصد، همه ترجمه‌ها دربردارنده درجه‌ای از دخل و تصرف متن مبدأ برای هدفی خاص هستند». از این منظر، طبیعت ترجمه همراه با دخل و تصرف است و از این رو است که این مکتب، به مکتب دخل و تصرف شهرت یافته است. دوکات^۴ (۳۹) مدعی است که «مکتب دخل و تصرف رویکردی به ترجمه دارد که آن را دخل و تصرف و یا بازنویسی متون برای مخاطب مقصد مشخص در تطابق با هنجارهای زبان مقصد و تحت محدودیت‌های متعدد جلوه می‌دهد». به علاوه او اظهار می‌دارد که به دلیل عوامل متعدد دخیل در سه مرحله قبل از تولید، تولید، و پس از تولید، تمامی ترجمه‌ها ممکن است شامل دخل و تصرف باشند.

بر این اساس، او معتقد است که در مرحله اول «قدرت‌های به خصوصی در دو قطب مبدأ و مقصد وجود دارند» (دوکات ۶) که مشخص می‌کنند کدام اثر باید ترجمه شود و چگونه ترجمه شود. در مرحله بعد مترجم دستورالعملی درباره چگونگی انجام ترجمه دریافت می‌کند. مرحله سوم ناظر بر این است که چگونه متن مبدأ به شکل متن ترجمه شده ارائه می‌گردد. طبق

^۱ Descriptive Translation Studies

^۲ Manipulation School

^۳ Hermans

^۴ Dukāte

گفته‌ او، همه این فعالیت‌ها ذیل عنوان دخل و تصرف قابل‌بررسی هستند و از عوامل فرهنگی و ایدئولوژیک تأثیر می‌پذیرند.

از نظر دوکات، یک متن ترجمه‌شده را می‌توان به چندین دلیل، دخل و تصرف در نظر گرفت. اول آنکه، ممکن است دخل و تصرف در نظر گرفته شود از این رو که چیز جدیدی را به فرهنگ مقصد معرفی می‌کند که محیط خود را تغییر می‌دهد. او همچنین اظهار می‌دارد «این حقیقت که همان متن مجدداً در زبانی دیگر به وجود می‌آید را نیز می‌توان تغییر در نظر گرفت، چرا که متن به زبانی دیگر با کلماتی دیگر بیان می‌شود و فرهنگ دیگری انتقال می‌یابد، و بدین ترتیب متن مبدأ تعدیل می‌شود». دوم آنکه «رابطه خاصی با خواننده‌های خود بر قرار می‌کند و آن‌ها را کنترل می‌کند» (دوکات ۶۹). سوم آنکه ترجمه دخل و تصرف است از این جهت که متن را از بافت طبیعی خود خارج می‌کند و آن را در بافت جدیدی قرار می‌دهد. از این رو حتی صرف ترجمه یک متن (به هر شکل و شیوه که صورت بگیرد)، دخل و تصرف در آن به شمار می‌رود.

دوکات دو نوع عمده دخل و تصرف را مشخص می‌کند: درون‌متنی و برون‌متنی، و هر یک از این‌ها سه زیرمجموعه دارند: دخل و تصرف به صورت تعدیل، دخل و تصرف به صورت تحریف، و دخل و تصرف به صورت اصلاح. تحریف صورت اصلی دخل و تصرف است که به معنای تغییر حقیقت است، یعنی «تغییر اطلاعات ورودی به شکلی که با اصل آن تفاوت داشته باشد و آن را اشتباه جلوه دهد» (دوکات ۷۰). از سوی دیگر، دخل و تصرف به صورت اصلاح، مواردی را در بر می‌گیرد که به منظور انتقال بهتر متن مبدأ و یا ارتقاء برخی بخش‌های آن انجام می‌گیرد. تعدیل نیز به تغییرات ناگزیری اشاره دارد که ناشی از ویژگی‌های منحصر به فرد و تفاوت‌های زبانی-فرهنگی هستند.

تمایز دیگر بین دخل و تصرف آگاهانه و غیرآگاهانه می‌باشد. برای دخل و تصرف آگاهانه می‌توان دو نوع قائل شد: ایدئولوژیک و فرهنگی-زبانی، که مورد اول به منظور مطابقت با ایدئولوژی زبان مقصد اعمال می‌شود در حالی که مورد دوم به منظور غلبه بر تفاوت‌های فرهنگی و زبانی اعمال می‌گردد. از سوی دیگر، دخل و تصرف غیرآگاهانه در نتیجه عمل روان انسان، و از این رو ناخودآگاه است. دخل و تصرف درون‌متنی «به معنای تمامی انواع دخل و تصرف است که ممکن است در متن رخ دهد» (دوکات ۱۰۹). بلوری (۴۵) اظهار می‌دارد که همراه با دخل و تصرف برون‌متنی، «این نوع تمامی انواع دخل و تصرف از جمله تعدیل، اصلاح و تحریف متن اصلی را در بر دارد».

طبق نظر دوکات (۱۰۹)، دخل و تصرف درون‌متنی به صورت تحریف آگاهانه، «ناشی از ایدئولوژی» است و تحت تأثیر ایدئولوژی و فرهنگ غالب رخ می‌دهد. این دخل و تصرف ممکن است به صورت «حذف، افزودن، جایگزینی و تضعیف» (۵۵) رخ دهد. شایان ذکر است که دوکات این طبقه‌بندی را از زوبرگا^۱ وام گرفته است.

از سوی دیگر، بسنت (۳۳) در کتاب خود *مطالعات ترجمه*^۲ اظهار می‌دارد که گاهی اوقات به دلیل تفاوت‌های فرهنگی مترجم ناگزیر است به جای «یافتن» معادل در صدد «خلق» آن برآید. افزون بر این، طبق گفته بسنت از آن جایی که دو زبان هیچ‌گاه همانند یکدیگر نیستند نمی‌توان انتظار داشت که در تعادل نیز همانندی کامل وجود داشته باشد. بنابراین ممکن است مترجم در مواجهه با چنین موقعیت‌هایی به دلیل مشکل بودن معادل‌یابی تصمیم به حذف و یا «خلق» واژه بگیرد و می‌توان گفت که این واکنش خود نوعی دخل و تصرف است. در واقع مترجم به هنگام رویارویی با عناصری از فرهنگ مبدا که معادلی برای آن‌ها یافت نمی‌شود، سعی در انتقال آن‌ها به شیوه‌های مختلف دارد (علیزاده).

تحقیق حاضر با دخل و تصرف به صورت تحریف آگاهانه سروکار دارد. این دخل و تصرف که تحت تأثیر ایدئولوژی صورت می‌گیرد، تغییراتی با خود به همراه می‌آورد که به منظور انطباق متن مبدأ با هنجارهای ایدئولوژیک غالب جامعه پذیرنده ضروری پنداشته می‌شود. انواع این دخل و تصرف که در بالا ذکر شد، «در زمینه‌های ایدئولوژیک و اخلاقی به منظور حذف، جایگزینی و یا تضعیف کلمات تابو، ناسزاها، ایده‌های غیراخلاقی و نیز دیدگاه‌های سیاسی نامطلوب اعمال می‌شوند» (بلوری ۴۵).

در ایران، در حوزه دخل و تصرف پژوهش‌هایی صورت گرفته است. پورمنزه در تحقیق خود راهبردهای دخل و تصرف در سریال‌های تلویزیونی دوبله‌شده را بررسی کرده است. در این تحقیق برای یافتن راهبردهای دخل و تصرف طبقه‌بندی دوکات و نیتسا^۳ (به نقل از پورمنزه) به کار گرفته شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که راهبردهای جایگزینی و تضعیف به ترتیب پربسامدترین راهبردها بوده‌اند. راهبرد جایگزینی با ۲۶٫۶۸٪ بسامد رخداد در موارد مربوط به نام مکان‌ها و یا وعده‌های غذایی، نوشیدنی‌ها و یا غذاهای ممنوعه در اسلام، و برخی نیز برای روشن کردن مطلب اعمال شده است. دیگر راهبردها تبدیل، تضعیف، حذف و

^۱ Zauberga

^۲ Translation Studies

^۳ Nitsa

افزودن می‌باشند. از سوی دیگر در برخی موارد دو راهبرد دخل و تصرف به کار رفته است. راهبرد تضعیف در کلمات خشونت‌بار، بداخلاقی، وحشی‌گری و غیره اعمال شده و راهبرد افزودن به منظور توضیح بیشتر به کار رفته است. نیتسا (به نقل از پورمنزه) دخل و تصرف را به سه گونه مذهبی، سیاسی و فرهنگی تقسیم می‌کند. از این منظر، دخل و تصرف فرهنگی با ۸۴,۱۷٪ پربسامدترین نوع دخل و تصرف در پیکره مورد بررسی این پژوهش بوده است. در تحقیقی دیگر، امیرخانی دخل و تصرف در ترجمه‌های قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران را بررسی کرده است. در این تحقیق رمان‌هایی برای بررسی انتخاب شده‌اند که هم قبل و هم بعد از انقلاب اسلامی ترجمه شده و موضوع آن‌ها هم بیشتر سیاسی بوده است. نتایج این تحقیق نشان داد که در ترجمه‌های رمان در ایران قبل و بعد از انقلاب بیشتر موضوعات مذهبی دستخوش دخل و تصرف شده است.

ثمره در مطالعه‌ای موردی راهبردهای سانسور و هنجارها را در ترجمه‌های رمان‌های میلان کوندرا^۱ بررسی کرده است. در این تحقیق انواع دخل و تصرف در ترجمه‌های سه رمان کوندرا، و سپس راهبردهای به کار رفته در آن‌ها معین شد. در نهایت مشخص شد که از ۱۴۱ مورد سانسور، ۶۴٪ مربوط به هنجارهای اساسی و ۳۶٪ مربوط به هنجارهای ثانویه هستند. بدین ترتیب در موارد سانسور شده بیشترین موارد مربوط به هنجارهای اصلی بوده است.

زارعی نیز در تحقیق خود دخل و تصرف در دوبله و زیرنویس یک سریال تلویزیونی آمریکایی را بررسی کرده است. نتایج این تحقیق نشان داد که در دوبله این سریال نسبت به زیرنویس آن دخل و تصرف بیشتری رخ داده است.

فرحزاد در مقاله خود راهکارهای دخل و تصرف در ترجمه اسکات فیتزجرالد^۲ از رباعیات خیام و ترجمه کولمن بارکس^۳ از آثار مولانا را بررسی کرده و مشاهده کرده است که ترجمه‌های که این دو مترجم ارائه می‌دهند مواردی چون حذف عناصر فرهنگی و تغییر نمادها را در برداشته و در نتیجه ترجمه در چارچوب و در خدمت مناسبات قدرت انجام شده است.

از سوی دیگر، بالغی زاده و رنجور در تحقیق خود راهبردهای دستکاری در ترجمه ادبیات کودک و دلایل آن‌ها را بررسی کرده‌اند. نتایج این تحقیق نشان داد که عناصر مغایر با فرهنگ و

^۱ Milan Kundera

^۲ Scott Fitzgerald

^۳ Coleman Barks

سنت‌های جامعه از متن حذف شده و یا به نحوی تغییر می‌یابند و در مواقعی که مغایرتی وجود ندارد نیز به منظور ساده‌سازی و فهم بهتر متن مترجم تغییراتی را در متن اعمال می‌کند. آنچه از بررسی تحقیقات ذکر شده به دست می‌آید آن است که دخل و تصرف در مواردی که جزء لاینفک فرهنگ مبدأ هستند بیشتر رخ می‌دهد. به عبارت دیگر، جامعه ایران با ماهیت اسلامی آن شناخته شده و بسیاری از جنبه‌های فرهنگی و هنجاری این جامعه از تفکر غالب اسلامی نشئت می‌گیرد. این امر محققین را بر آن داشته تا دخل و تصرف و راهبردهای آن را در ژانرهای مختلف بررسی کنند تا دریابند که در هر متنی به چه شکلی اعمال شده‌اند. افزون بر این، در هیچ‌یک از پژوهش‌های پیشین، به طور خاص، ترجمه رمان‌های معاصر انگلیسی به فارسی از منظر دخل و تصرف‌های صورت گرفته بررسی نشده است. از این رو با توجه به اینکه موضوع و نوع متن می‌تواند تأثیر مستقیمی بر نتایج چنین پژوهش‌هایی داشته باشد (کما اینکه در پژوهش‌هایی که مرور کردیم شاهد چنین تنوعی در نتایج و یافته‌ها هستیم)، در این پژوهش بر آن شدیم تا دخل و تصرف‌های صورت گرفته در سطح متنی را در ترجمه این ژانر ادبی مورد مذاقه قرار دهیم.

۲- روش‌شناسی

در تحقیق حاضر کوشیده‌ایم در پرتو داده‌های به دست آمده از پیکره و تحلیل آن، پاسخی مستدل و مستند برای سوالات زیر بیابیم:

۱. در ترجمه فارسی رمان‌های انگلیسی، چه میزان (چند درصد) از متن دستخوش دخل و تصرف می‌شود؟
۲. از نظر موضوعی کدام بخش‌های متن بیشتر دستخوش دخل و تصرف می‌شود؟
۳. کدام راهبرد دخل و تصرف در ترجمه این متون پربسامدتر است؟
۴. آیا تمام بخش‌هایی که دستخوش دخل و تصرف شده اند در جامعه مقصد از نظر فرهنگی حساسیت برانگیز هستند؟

به منظور پاسخ گفتن به پرسش‌های موردنظر، پیکره‌ای موازی با مختصات زیر گردآوری شد:

۳- پیکره

پیکره گردآوری شده شامل دو بخش است: رمان‌های انگلیسی و ترجمه فارسی آن‌ها. اطلاعات کتاب‌شناختی رمان‌های انگلیسی و ترجمه‌های فارسی استفاده شده به شرح زیر است:

رمان‌های انگلیسی (متون مبدأ):

1. Chevalier, T. *Girl with a Pearl Earring*. New York: The Berkley Publishing Group, 2001.
2. Atwood, M. *The Handmaid's Tale*. Boston: Houghton Mifflin, 1986.
3. Wilde, O. *Picture of Dorian Grey*. (1890). Retrived from: <http://en.booksee.org/book/1039400>. April, 2017.
4. Kazantzakis, N. *Zorba the Greek*. Translated by Carl Wildman. England: John Lehmann Ltd., 1952.

ترجمه‌های فارسی (متون مقصد):

۱. شوالیه، تریسی. "دختری با گوشواره مروارید"، ترجمه گلی امامی، تهران: ققنوس، ۱۳۸۱.
۲. اتوود، مارگارت. "سرگذشت ندیمه"، ترجمه سهیل سمی، تهران: ققنوس، ۱۳۹۴.
۳. وایلد، اسکار. "تصویر دوریان گری"، ترجمه رضا مشایخی، تهران: جامی، ۱۳۹۴.
۴. کازانتزاکیس، نیکوس. "زوربای یونانی"، ترجمه تیمور صفری، تهران: جامی، ۱۳۹۱.

رمان دختری با گوشواره مروارید به صورت تمام متن با ترجمه آن مطابقت داده شد. اما به دلیل وجود محدودیت در حجم، از سه رمان *خاطرات ندیمه*، *تصویر دوریان گری* و *زوربای یونانی* صفحاتی از ابتدا، میانه، و انتهای کتاب به صورت تصادفی انتخاب و با ترجمه‌شان در جداولی در مقابل هم قرار داده شدند. ابتدا نمونه‌های دخل و تصرف در پیکره گردآوری و استخراج شدند و نسبت موارد دستکاری شده به کل متن محاسبه شد؛ سپس برای پاسخ گفتن به پرسش دوم پژوهش، بخش‌های دستکاری شده از نظر موضوعی طبقه‌بندی شدند. در مرحله بعد، بسامد هر یک از راهبردهای دخل و تصرف به منظور یافتن پربسامدترین نوع آن محاسبه گردید. افزون بر این، با استفاده از چارچوب‌های موجود، هر نمونه از مصادیق دخل و تصرف در دسته مرتبط با خود قرار گرفت. دسته‌بندی‌ها از این قرار هستند:

- موارد حساسیت‌برانگیز و موارد غیرحساسیت‌برانگیز
- دخل و تصرف فرهنگی، مذهبی و سیاسی

- موارد مربوط به غذا و نوشیدنی، اعضای بدن، رابطه و توصیف افراد سپس بسامد رخداد راهبردها در هریک از دسته‌بندی‌ها مشخص گردید. هر جمله ممکن است بیش از یک نمونه دخل و تصرف در بر داشته باشد، بنابراین بخش‌هایی از متن که حاوی مفاهیم تابو (مذموم) در جامعه مقصد هستند به عنوان واحد تحلیل در نظر گرفته شدند. از اهداف جانبی این پژوهش، پاسخ گفتن به این پرسش بود که آیا نتایج مربوط به رمان‌های موجود در پیکره با یکدیگر شباهت‌ها یا تفاوت‌های قابل توجهی دارند یا خیر. در مرحله آخر، تأثیر ایدئولوژی غالب در نظام ادبی یک کشور بر مواجهه مترجم با متن مبدأ، که منجر به استفاده از راهبردهای خاص به منظور غلبه بر تفاوت‌های بین دو زبان-فرهنگ می‌شود، مورد توجه قرار گرفت.

۴- بحث و بررسی

تعداد کل مصادیق دخل و تصرف در ترجمه چهار رمان ۲۰۳ مورد بود که در ۱۹۶ جمله از جملات متن یافت شد. ۲۲ مورد از مصادیق دستکاری در ترجمه تصویر دوریان گری، ۸۱ مورد در دختری با گوشواره مروارید، ۶۷ مورد در خاطرات ندیمه، و ۳۳ مورد در ترجمه زوربای یونانی یافت شد. از مجموع ۲۰۳ مصداق یافت‌شده، ۱۲۳ مورد روی بخش‌های حساسیت‌برانگیز و ۸۲ مورد روی بخش‌های غیرحساسیت‌برانگیز متن اعمال شده است. یکی از یافته‌های جالب این پژوهش مربوط است به قسمت‌هایی از متن که در نگاه اول به نظر می‌رسد پتانسیل دستکاری شدن را داشته باشند، اما هیچ دخل و تصرفی در آن‌ها صورت نگرفته است. در کل ۱۱۳ نمونه از این موارد در پیکره یافت شد. هر چهار مورد از انواع دخل و تصرف در مدل دوکات در ۲۰۳ نمونه دخل و تصرف یافت شد. جدول ۱ بسامد رخداد مصادیق دخل و تصرف در پیکره را به تفکیک رمان‌ها نشان می‌دهد.

جدول ۱. بسامد رخداد مصادیق دخل و تصرف

نام رمان	تعداد کل جملات	تعداد جملات حاوی	تعداد مصادیق دستکاری	نسبت به کل متن

		مصادیق دستکاری		
٪۱،۴۹	۸۱	۸۰	۵۳۶۲	دختری با گوشواره مروارید
٪۱،۸	۲۲	۲۱	۱۱۶۱	تصویر دوریان گری
٪۳،۸	۶۷	۶۲	۱۵۹۴	خاطرات ندیمه
٪۲،۷	۳۳	۳۳	۱۱۹۵	زوربای یونانی
٪۲،۱۰	۲۰۳	۱۹۶	۹۳۱۲	جمع کل

همان طور که در جدول بالا قابل مشاهده است، نسبت جملات دستکاری شده به کل متن در رمان *دختری با گوشواره مروارید* (که به طور کامل بررسی شد) با این نسبت در دیگر رمان‌ها (که بخش‌هایی از آن‌ها به طور تصادفی انتخاب و بررسی شد) شباهت زیادی دارد. این نزدیکی نشان می‌دهد تصمیم پژوهشگران برای انتخاب تصادفی بخش‌هایی از رمان‌ها تصمیم درستی بوده است چراکه نسبت تقریباً یکسان است. این نسبت به طور میانگین کمی بیش از ۲ درصد در کل پیکره بررسی شده است. این عدد از آن جهت قابل تأمل است که گاهی در پژوهش‌هایی از این دست، که بر یک موضوع خاص متمرکز می‌شوند، موضوع مورد مطالعه، بزرگتر از آنچه هست جلوه می‌کند. طبیعی است که وقتی پژوهشگری قصد می‌کند مصادیق دخل و تصرف را در ترجمه‌ای بررسی کند، فقط به دنبال یافتن این مصادیق است و آنچه ارائه می‌کند، در صورتی که نسبت دقیق آن با کل متن مشخص و تصریح نشود، ممکن است غلو شده به نظر برسد و تصویر نامتوازنی از واقعیت را ترسیم کند. ذکر و توضیح ۲۰۳ مصداق دخل و تصرف آگاهانه در ترجمه ۴ رمان (که یکی به طور کامل و بقیه به طور انتخابی بررسی شده‌اند)، می‌تواند بسیار زیاد به نظر برسد و این تصور را به مخاطب بدهد که بخش بزرگی از متن دستخوش این دستکاری‌ها شده است، حال آنکه محاسبه نسبت این دستکاری‌ها به کل متن، تصویری متوازن و به مراتب واقعی‌تر برای مخاطب ترسیم می‌کند.

جدول ۲. طبقه بندی اول موارد دستکاری شده

درصد	جمع	زوربای یونانی	خاطرات ندیمه	تصویر دوریان-گری	دختری با گوشواره مروارید	
۲۲,۶	۴۳	۳	۱۸	۶	۱۹	موارد مربوط به رابطه
۴,۹۲	۱۰	۴	۲	۲	۲	موارد مربوط به غذا و نوشیدنی
۱۶,۲۵	۳۳	۴	۱۰	۷	۱۲	موارد مربوط به اعضای بدن
۱۸,۲۲	۳۷	۱۱	۱۰	۶	۱۰	موارد مربوط به توصیف افراد
۱۲,۸	۲۶	۹	۱۴	۲	۱	سایر

جدول شماره ۲ نشان می‌دهد بخش‌های دستکاری شده مربوط به چه مسائلی بوده است. همانطور که مشاهده می‌شود بیشترین مواردی که دستکاری در آنها اعمال شده مربوط به رابطه می‌باشد که مواردی را در بر می‌گیرند که اشاره مستقیم به روابط عاطفی و یا دیگر روابط بین زن و مرد دارند. مثال ۱ از جمله این موارد است:

1) Clasp my hands around his neck, I held on while he found his way into me and began to push rhythmically.

به دلیل اشاره مستقیم به رابطه بین زن و مرد در ترجمه به طور کامل حذف شده است. بدین ترتیب به نظر می‌رسد از آن جا که در فرهنگ ایرانی اشاره مستقیم و بی‌پرده به این گونه روابط

پذیرفته شده نیست، مترجم تصمیم گرفته این جمله را ترجمه نکند و بدین ترتیب از راهبرد حذف استفاده کرده است. از سوی دیگر می‌توان این مورد را جزو موارد فرهنگی محسوب کرد چرا که موضوع مورد اشاره در جمله مبدأ به دلیل ملاحظات فرهنگی در زبان مقصد آشکارا مورد اشاره قرار نمی‌گیرد.

دسته دوم مربوط به جمله‌هایی است که در آن‌ها به غذاها و یا نوشیدنی‌های ممنوع در ایران اشاره شده است:

2) Lord Henry sipped his champagne in a meditative manner.

ترجمه فارسی: لرد هنری که گویی به خلسه رفته بود لبی با نوشیدنی تر کرد. کلمه 'champagne' به «نوشیدنی» ترجمه شده است و مترجم به راهبرد تعمیم (استفاده از واژه/مفهومی عام‌تر) متوسل شده است. به نظر می‌رسد به این دلیل که شامپاین نوشیدنی ممنوعی در ایران محسوب می‌شود، استفاده از واژه نوشیدنی به جای به کار بردن نام مشخص نوشیدنی شکل قابل‌قبول‌تری به جمله می‌بخشد. دسته سوم مربوط به بخش‌هایی است که در آن‌ها اشاره مستقیم به عضوی از بدن وجود دارد که اشاره به آن تابو محسوب می‌شود. مثال شماره ۳ از این دست است:

3) It throbbed when van Ruijven caught me hanging up sheets in the courtyard one morning and tried to pull my chemise down over my shoulders and expose my bosom.

ترجمه فارسی: روزی هم که وان روی ون در حال پهن کردن رخت در حیاط خلوت گیرم انداخت و کوشید بلوزم را پایین بکشد و بدنم را آشکار کند باز هم می‌سوخت. واژه 'bosom' اشاره به قسمتی از اندام زنانه دارد، اما همان‌طور که پیداست این واژه به «بدن» ترجمه شده است و به جای ذکر مستقیم و مشخص این بخش از بدن، واژه‌ای که به کل اشاره می‌کند جایگزین شده است. در واقع به نظر می‌رسد مترجم واژه‌ای عام‌تر را به کار برده تا از ذکر مستقیم معادل این واژه خودداری کرده باشد. دسته چهارم شامل مواردی مربوط به توصیف افراد است؛ عبارات و جمله‌هایی که در آن‌ها افراد مختلف یا مخاطب قرار گرفته‌اند و یا توصیف شده‌اند و در آن‌ها کلمات و عبارات نامناسبی به کار رفته است.

4) He is not saying bitch in his head.

ترجمه فارسی: هرگز در ذهنش زنی را خراب خطاب نمی‌کند. در برابر واژه 'bitch' مترجم واژه «خراب» را به کار برده است. پیداست که واژه زبان مبدأ بار معنایی منفی شدیدی دارد. به نظر می‌رسد مترجم واژه‌ای را به کار برده تا معنا منتقل شود اما در عین حال از بار معنایی منفی آن نیز کاسته شود. همچنین، این مورد را می‌توان در دسته موارد حساسیت‌برانگیز قرار داد. مواردی از دخل و تصرف نیز در پیکره یافت شد که در هیچ یک از چهار گروه بالا نمی‌گنجد. بنابراین این موارد در دسته «سایر» قرار داده شد.

جدول ۳. طبقه بندی دوم موارد دستکاری شده

درصد کل	جمع کل	زوربای یونانی	خاطرات ندیمه	تصویر دوریان گری	دختری با گوشواره مروارید	
۱,۲۱	۱۱۳	۲۳	۴۵	۱۴	۳۱	موارد فرهنگی
۰,۰۷	۷	۴	۳	۱	۱	موارد مذهبی
۰	۰	۰	۰	۰	۰	موارد سیاسی

بر اساس یک دسته‌بندی دیگر، موارد دستکاری شده را می‌توان در سه گروه فرهنگی، مذهبی، و سیاسی قرار داد. جدول بالا، نتایج حاصل از پیکره را در پرتو این طبقه‌بندی نشان می‌دهد. موارد فرهنگی، که بیشترین درصد دخل و تصرف را به خود اختصاص داده‌اند، بیش‌تر مورد بحث قرار گرفت. موارد مذهبی مواردی را شامل می‌شوند که در آن‌ها به مسائل مذهبی (از جمله خدا، پیامبران، و ...) اشاره می‌شود و با توجه به تعاریف، تصورات و هنجارهای مذهبی جامعه مقصد، اشارات ذکر شده در متن مبدأ قابل قبول و قابل انتقال نیست و بنابراین در معرض دستکاری قرار می‌گیرد. مثال ۵ به خوبی این مطلب را نشان می‌دهد.

5) They blamed it on the Islamic fanatics, at the time.

ترجمه فارسی: تقصیر را به دروغ به گردن مسلمانان انداختند. در متن مبدأ، عبارت 'Islamic fanatics' به کار رفته است که واژه اسلام و تعصب و افراطی‌گری را در کنار هم قرار داده است. در ترجمه این عبارت، هم‌زمان از دو راهبرد دخل و تصرف استفاده شده است؛ یکی اضافه کردن عبارت «به دروغ» و دیگری حذف واژه «متعصبین». به این ترتیب چون در جمله اصلی اشاره منفی به مسلمانان وجود دارد، مترجم تلاش کرده با حذف کلمه «متعصبین» و اضافه نمودن عبارت «به دروغ» از بار معنایی منفی این جمله بکاهد.

آخرین دسته مربوط به موارد سیاسی است. این دسته اشاره به مواردی دارد که در آنها صحبت از مسائل سیاسی به میان آمده باشد. با توجه به ماهیت رمان‌های بررسی شده از نظر موضوعی، هیچ موردی از این دست در پیکره یافت نشد. طبیعی است در ژانرهای به خصوصى مانند ادبیات انتقادی-سیاسی، می‌توان انتظار داشت دستکاری‌هایی از این جنس در ترجمه رخ دهد.

جدول ۴. طبقه بندی سوم موارد دستکاری شده

درصد	جمع	زوربای یونانی	خاطرات ندیمه	تصویر دوریان گری	دختری با گوشواره مروارید	موارد حساسیت بر انگیز
۶۰	۱۲۳	۲۶	۵۰	۱۵	۳۲	موارد غیر حساسیت بر انگیز
۴۰	۸۲	۹	۱۷	۷	۴۹	موارد حساسیت بر انگیز

همانطور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، بیشترین میزان دخل و تصرف در موارد حساسیت بر انگیز رخ داده است که به لحاظ فرهنگی یا مذهبی ایجاد حساسیت می‌کنند. در مقابل، منظور از موارد غیر حساسیت بر انگیز، مواردی است که به لحاظ فرهنگی، مذهبی و یا سیاسی ایجاد حساسیت نمی‌کنند، اما با این حال دخل و تصرف (به طور عمدی و یا سهوی) در آن‌ها رخ داده است:

6) Sunlight comes in through the window too, and falls on the floor, which is made of wood, in narrow strips, highly polished.

ترجمه فارسی: نور خورشید از میان پنجره به داخل می‌خزد و روی کف اتاق پخش می‌شود. در مثال بالا پیداست که مترجم به توصیفی که درباره کف اتاق در جمله زبان مبدأ به کار رفته اشاره‌ای نکرده است حال آنکه در این بخش هیچ موردی که حاوی ناسازگاری با هنجارهای مقصد باشد وجود ندارد. پس می‌توان گفت که این نوع دخل و تصرف در دسته موارد غیر حساسیت بر انگیز قرار می‌گیرد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد، تنها در ۶۰ درصد از موارد، می‌توان دستکاری صورت گرفته توسط مترجم را به حساسیت‌های ایدئولوژیک و فرهنگی نسبت داد و از این طریق آن‌ها را توجیه کرد و توضیح داد. این در حالی است که در ۴۰ درصد موارد (که حجم قابل توجهی است)، می‌توان دستکاری‌های صورت گرفته را از این

منظر اختیاری تلقی کرد؛ به این معنا که مترجم تحت تاثیر ناسازگاری‌های احتمالی در حوزه هنجارهای فکری-فرهنگی، تصمیم به دستکاری نگرفته است، بلکه دستکاری صورت گرفته دلایل و انگیزه‌های دیگری دارد که باید به طور مجزا مورد پژوهش قرار گیرد.

جدول ۵. موارد دستکاری نشده

موارد دستکاری نشده	دختری با گوشواره مروارید	تصویر دوریان گری	خاطرات ندیمه	زوربای یونانی	جمع کل	درصد کل
۴۰	۲	۲۲	۴۹	۱۱۳	۱,۲۱٪	

از یافته‌های قابل تأمل و جالب این پژوهش، که در پژوهش‌های مشابه پیشین مغفول باقی مانده است، موارد دستکاری نشده است. این موارد شامل بخش‌هایی از متن اصلی است که با توجه به تجربه موجود و نتایج و یافته‌های پژوهش‌های صورت گرفته، به نظر می‌رسد باید دخل و تصرف در آن‌ها رخ می‌داده، اما مترجم این کار را نکرده است. به طور مثال، در رمان دختری با گوشواره مروارید جملاتی وجود دارند که اشاره مستقیم به نوشیدنی‌های ممنوعه در جامعه ایران در آن‌ها مشاهده می‌شود. با این وجود، با اینکه به نظر می‌رسد این جملات می‌توانستند دستکاری شوند، مترجم آن‌ها را به همان شکل که در متن مبدأ هستند در زبان مقصد منتقل نموده است. به عنوان مثال، در جمله

7) They were empty on the way back, the boatman counting money or drinking.

ترجمه فارسی: در بازگشت خالی بودند، و قایقران‌ها یا پولشان را می‌شمردند یا مشروب می‌نوشیدند.

واژه 'drinking' به «مشروب می‌نوشیدند» ترجمه شده است. با توجه به این که مشروب نوشیدن در فرهنگ ایرانی و آموزه‌های اسلامی ممنوع به شمار می‌آید، انتظار می‌رفت مترجم

این واژه را تغییر دهد و یا حذف کند. اما بر خلاف انتظار، معنای این واژه به طور کامل به زبان مقصد منتقل شده است و دخل و تصرفی در آن صورت نگرفته است. از سوی دیگر، در ترجمه رمان *تصویر دوریان گری* جملاتی که در آن‌ها اشاره به شراب و یا آبجو وجود دارد نیز بدون تغییر و یا حذف ترجمه شده‌اند. به طور مثال در عبارت *"...pouring himself out some wine..."*، واژه *'wine'* به شراب ترجمه شده است.

در رمان *خاطرات ندیمه* این امر فقط محدود به مواردی نیست که اشاره به خوراکی‌ها و نوشیدنی‌های ممنوع دارند. مواردی مانند اشاره به روابط و یا اعضای بدن نیز وجود دارند که به نظر می‌رسد احتمال دستکاری آن‌ها وجود داشته اما این امر رخ نداده است. به طور مثال، در جمله *"Death is a beautiful woman, with wings and one breast almost bare"*، واژه *'breast'* که به «سینه» ترجمه شده است، به دلیل آنکه به توصیف اندام زنانه مربوط است و در فرهنگ زبان مقصد اشاره صریح به چنین مواردی با محدودیت رو به رو است، می‌توانست دستخوش دستکاری شود اما مترجم دخل و تصرفی در ترجمه این بخش نکرده است. و در مثالی دیگر، مترجم کلمه *'whore'* را بدون هیچ‌گونه دخل و تصرفی در ترجمه منتقل کرده است و حتی در انتخاب معادل تلاش نکرده است شدت بار معنایی منفی این واژه را بکاهد.

در ترجمه رمان *زوربای یونانی* نیز مواردی از این قبیل مشاهده شد. به طور مثال، واژه مشروب و یا شراب مجدداً بدون دستکاری ترجمه شده‌اند و نیز مواردی که در آن‌ها اشاره به اندام مختلف بدن و یا روابط بین زن و مرد وجود دارد نیز بدون سانسور و یا تغییر در ترجمه آورده شده‌اند. جمله *"I threw myself on Nousse and kissed her"* اشاره به رابطه بین دو جنس زن و مرد دارد. از آنجا که اشاره صریح و بی‌پرده به این نوع رابطه در فرهنگ ایرانی-اسلامی پذیرفته نیست، انتظار می‌رود که چنین جمله‌ای به گونه‌ای دیگر بیان شده باشد؛ با این وجود مترجم جمله را به این شکل ترجمه کرده است «خود را به روی نوسا انداختم و او را بوسیدم».

همانطور که پیش‌تر اشاره شد، در کل جملات بررسی شده در ترجمه چهار رمان، ۲۰۳ نمونه دخل و تصرف یافت شد که در ۱۰۱ مورد آن راهبرد حذف، ۲۸ مورد راهبرد جایگزینی، ۲۶ مورد راهبرد تضعیف، ۲۲ مورد راهبرد افزودن، ۱۸ مورد راهبرد تعمیم و در ۹ مورد از راهبرد تشدید استفاده شده است.

جدول زیر بسامد رخداد هر یک از راهبردهای دخل و تصرف را به تفکیک رمان نشان می‌دهد:

جدول ۶. انواع راهبردهای دخل و تصرف و بسامد آنها

درصد کل	جمع کل	زوربای یونانی	خاطرات ندیمه	تصویر دوریان گری	دختری با گوشواره مروارید	
۱۰,۸٪	۲۲	۴	۶	۱	۱۱	افزودن
۴۹,۵٪	۱۰۱	۱۰	۲۷	۱۷	۴۷	حذف
۱۳,۷٪	۲۸	۸	۸	۱	۱۱	جایگزینی
۸,۸٪	۱۸	۳	۶	۳	۶	تعمیم
۱۲,۷٪	۲۶	۶	۲۰	۰	۳	تضعیف
۴,۴٪	۹	۶	۰	۰	۳	تشدید

همانطور که مشاهده می‌شود، راهبرد حذف بیشترین بسامد را در هر چهار ترجمه به خود اختصاص داده است. این بدان معنا است که مترجم‌ها در مواجهه با مفاهیم ناسازگار با هنجارهای مقصد، بیشتر گرایش به حذف آن بخش داشته‌اند. مثال ۸ به خوبی این مسئله را نشان می‌دهد:

8) We're with her, we're the same as her, we're drunk.

ترجمه فارسی: ما با اویم، ما با اویم، ما با اویم.

عبارت 'we're drunk' به این دلیل که به مفهوم شراب نوشیدن و مست شدن اشاره دارد، در ترجمه حذف شده است چرا که این عمل بر اساس فرهنگ و ایدئولوژی غالب جامعه امروز ایران مذموم به حساب می‌آید و تقبیح می‌شود.

از سوی دیگر، مواردی از راهبرد حذف در پیکره یافت شد که نمی‌توان دلایل فرهنگی-ایدئولوژیک برای آنها متصور شد. مثال شماره ۹ یکی از این موارد است:

9) One knows their minds as easily as one knows their bonnets.

این جمله به طور کامل در ترجمه حذف شده است در حالی که اشاره به مفهوم یا عمل مذمومی ندارد. ممکن است مترجم این قسمت را کم‌اهمیت در نظر گرفته باشد و یا ممکن است به دلایل دیگری مانند غفلت و یا عدم توانایی، آن را حذف کرده باشد. از سوی دیگر راهبرد تشدید کمترین بسامد را به خود اختصاص داده است. در این راهبرد بار معنایی واژه یا عبارت موجود در متن مبدأ به هنگام ترجمه تشدید می‌شود. در مثال شماره ۱۰ می‌توان این نکته را مشاهده کرد:

10) "Tanneke is an odd one," he said, "but loyal."

ترجمه فارسی: گفت "تانکه موجودی عوضی است. ولی با وفا است." واژه «odd» در اینجا به «عوضی» ترجمه شده که در واقع بار معنایی واژه تشدید شده و صورت منفی نیز پیدا کرده است. ممکن است مترجم به دلیل تقابل با صفت «با وفا»، صفت «عوضی» را به کار برده باشد تا بهتر بتواند این دو را برای مخاطب ملموس سازد.

11) Meanwhile, the girl was laying the table.

ترجمه فارسی: در این حین زنک سفره را پهن کرد. در این مثال «the girl» به «زنک» برگردانده شده که بار معنایی آن تشدید شده و صورت منفی نیز به خود گرفته است. از آن جا که متن مورد نظر با روابط بین مرد و زن سروکار دارد، ممکن است مترجم در تلاش برای ملموس‌تر ساختن فضای موجود در متن این معادل را برگزیده باشد.

مورد دیگری که در طول تحقیق با آن مواجه شدیم مواردی بودند که به دلیل خلاء واژگانی و تفاوت فرهنگی مترجم واژه یا عبارت مورد نظر را در ترجمه دستکاری کرده است. در کل پیکره ۳ مورد از این دست یافت شد که همگی از ترجمه رمان *خاطرات ندیمه* هستند:

12) We'd all got up in the usual way and had breakfast, granola, I remember, and Luke had driven her off to school, in the little outfit I'd bought her just a couple of weeks before, striped overalls and a blue T-shirt.

ترجمه فارسی: همه مثل معمول از خواب بیدار شدیم و صبحانه خوردیم. همه چیز را به یاد دارم. لوک او را به مدرسه برد. دو هفته پیش برایش یک روپوش و یک تی شرت خریده بودم.

همانطور که مشاهده می شود واژه «granola» که نام نوعی غذاست حذف شده است. به نظر می رسد مترجم به دلیل عدم یافتن معادل مناسب و به دلیل اینکه این نوع غذا در فرهنگ مقصد موجود نیست آن را حذف نموده است.

13) They're ordered by Compuphone, I've overheard the Commander's Wife doing it.

ترجمه فارسی: تلفنی سفارش می دهند. یک بار شنیدم که همسر فرمانده همین کار را کرد. در این قسمت واژه «compuphone» که ترکیبی از رایانه و تلفن است به صورت کلی به «تلفن» ترجمه شده و مترجم راهبرد تعمیم را به کار برده است. به نظر می رسد مترجم تصمیم گرفته به جای خلق معادل برای این واژه از یک واژه کلی تر استفاده کند.

14) To go through all that and give birth to a shredder: it wasn't a fine thought.

ترجمه فارسی: این همه فراز و نشیب و زادن موجودی عجیب الخلقه: فکر خوبی نبود. واژه «shredder» در اصل به معنای «دستگاه کاغذخردکن» است اما از آن جا که رمان خاطرات ندیمه یک رمان پادآرمانی و علمی-تخیلی محسوب می شود و نویسنده لغات جدیدی در آن ابداع نموده، در اینجا به معنی نوزادی است که به لحاظ جسمانی ناقص بوده و «غیر نوزاد» محسوب می شود. اما مترجم در ترجمه از «عجیب الخلقه» استفاده کرده که در واقع راهبرد تضعیف را به کار برده تا کمی از بار منفی واژه بکاهد. از سوی دیگر به نظر می رسد به دلیل دشواری معادل یابی برای این واژه مترجم واژه ای را انتخاب کرده که از نظر مخاطب زیان مقصد ملموس تر باشد.

۶- نتیجه گیری

در پژوهش حاضر کوشیدیم با نگاهی توصیفی-تحلیلی دخل و تصرف های صورت گرفته در ترجمه فارسی رمان های انگلیسی معاصر را بررسی کنیم. پس از گردآوری پیکره موازی مورد نیاز، شامل چهار رمان انگلیسی و ترجمه های فارسی آنها، دخل و تصرف های صورت گرفته، بخش هایی از متن که دستخوش دخل و تصرف شده بودند، میزان دخل و تصرف ها، و همچنین انواع آنها از پیکره استخراج و مورد تحلیل قرار گرفت. پیش از جمع بندی بیان نتایج این پژوهش، ضروری است به نکته مهمی در خصوص ماهیت پژوهش های پیکره-بنیاد اشاره کنیم. یکی از متغیرهای مهم در این پژوهش ها اندازه و حجم پیکره مورد استفاده است؛ هرچه حجم و تنوع متون استفاده شده بیشتر باشد، پیکره بهتر می تواند نماینده کل متون مورد بحث

باشد و بنابراین قدرت تعمیم‌پذیری یافته‌ها نیز افزایش می‌یابد. به بیان دیگر، یافته‌ها و نتایج پژوهش قابل‌اتکاتر و مفیدتر خواهند بود (موسوی رضوی، "آغازگرهای پیش‌بیندشده" ۴۲). یافته‌های این پژوهش نشان داد که در پیکره مورد بررسی، کمی بیش از دو درصد از کل متن دستخوش دخل و تصرف شده است و اکثریت قریب به اتفاق موارد دستکاری شده مربوط به مسائل فرهنگی بوده است که مترجم تلاش کرده ناسازگاری‌های موجود در متن مبدأ با هنجارهای فرهنگی جامعه مقصد را به حداقل برساند. با توجه به نوع متون مورد پژوهش (رمان‌هایی که بیشتر با روابط اجتماعی انسانها سروکار دارد)، عجیب نیست که موارد بسیار اندکی از دخل و تصرف مربوط به مسائل مذهبی بود و هیچ موردی از دخل و تصرف مرتبط با مسائل سیاسی یافت نشد. به نظر می‌رسد در صورتی که پژوهشی با تأکید بر آثار سیاسی-انتقادی در این حوزه انجام شود، به یافته‌هایی متفاوت منجر خواهد شد. مقایسه گونه‌ها و ژانرهای مختلف از این منظر می‌تواند خود یافته‌های پژوهشی قابل‌توجهی به همراه داشته باشد.

نکته جالب توجه آنکه با توجه به نوع متون انتخاب شده که ناظر بر روابط عاطفی و زندگی اجتماعی انسان‌ها است، حجم موارد دستکاری شده بسیار اندک است (تنها کمی بیش از دو درصد). این ممکن است ناشی از آن باشد که از نظر روابط عاطفی-اجتماعی، دو زبان-فرهنگ مبدأ و مقصد (انگلیسی و فارسی)، بر خلاف آنچه در نگاه اول به نظر می‌رسد، چندان هم با هم ناسازگار نیستند. علاوه بر این، در یکی از دسته‌بندی‌ها مشخص شد که از میان همین موارد به نسبت معدود دستکاری شده نیز تنها حدود ۶۰ درصد جزو موارد حساسیت‌برانگیز بودند که با هنجارهای جامعه مقصد ناسازگاری داشتند و در ۴۰ درصد دیگر، بخش دستکاری شده ناسازگاری‌ای با عرف فرهنگی جامعه پذیرنده نداشت که نشان می‌دهد دخل و تصرف انجام‌شده توسط مترجم، اختیاری بوده است. به عبارت دیگر، دخل و تصرف صورت‌گرفته، نه ناشی از ناسازگاری با هنجارهای جامعه مقصد، بلکه به دلیل دلایل دیگری صورت‌گرفته است که تحلیل صرفاً متنی، آن را مشخص نمی‌کند.

از سوی دیگر، یکی از یافته‌های جانبی این تحقیق آن بود که حدود ۲ درصد از مصادیق دستکاری به دلیل وجود خلاء واژگانی و دشواری در معادل‌یابی رخ داده است. بنابراین، می‌توان گفت که نبود همانندی بین دو زبان و دشواری معادل‌یابی ممکن است یکی از عواملی باشد که مترجم را به سوی دستکاری در متن سوق می‌دهد.

اما شاید مهم‌ترین یافته این پژوهش، که آن هم به یافته قبلی در خصوص اجباری یا اختیاری بودن دخل و تصرف‌ها مربوط است، نکته‌ای است که در دیگر پژوهش‌های مشابه بدان توجه نشده است. در پژوهش حاضر دریافتیم که در بخش‌هایی از متن مبدأ که از نظر فرهنگی با جامعه مقصد ناسازگار است، رویه مترجم در خصوص دستکاری کردن یا نکردن یکدست نیست. به دیگر سخن، گاهی یک مترجم در بخشی از متن، با واژه یا مفهومی (مثلاً شراب) مواجه شده است و آن را در ترجمه تغییر داده است. همان مترجم در جای دیگری از همان متن با همان واژه مواجه شده است و این بار آن را تغییر نداده است. حجم این موارد حساسیت‌برانگیز که دستکاری نشده‌اند، در پیکره حاضر معادل نیمی از حجم کل دستکاری‌های صورت گرفته است. بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که حتی در مواردی که مترجم بخش‌های حساسیت‌برانگیز و ناسازگار متن مبدأ را دستکاری می‌کند، این اتفاق تا حد زیادی ناشی از برداشت و تصمیم شخص مترجم (اختیاری) است تا عوامل دیگری مانند نظرات‌های بالادستی، که اگر چنین نبود نباید شاهد چنین ناهمگونی‌ای می‌بودیم. این یافته همچنین نشان از اهمیت بسیار زیاد تصمیم‌های مترجمان دارد. چنانکه می‌دانیم آثار تصمیم‌های یک مترجم صرفاً به همان متنی که در دست ترجمه است محدود و محصور نمی‌شود و چه بسا این تصمیم‌ها در گذر زمان و در اثر تکرار، تبدیل به هنجارهای ترجمه‌ای در دل نظام ادبی یک جامعه بشوند.

به طور کلی، نتایج این پژوهش مؤید آن است که بر خلاف آنچه در نگاه اول به نظر می‌رسد، نه ترجمه عملی است خنثی و بی‌طرف، و نه مترجم صرفاً مبدل متن از صورتی به صورت دیگر. ترجمه، عملی است ارتباطی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی که تحت تأثیر عوامل متعددی صورت می‌پذیرد. برخی از این عوامل عبارتند از ایدئولوژی شخص مترجم، ایدئولوژی غالب جامعه پذیرنده ترجمه، هنجارهای رایج ترجمه، هدف یا اهداف موجود از ترجمه، انتظارات مخاطبان، و دیدگاه‌های افراد و نهادهای دیگر دخیل در ترجمه مانند ناشران، ناظران، سفارش‌دهندگان، مصرف‌کنندگان و بسیاری عوامل دیگر. بنابراین آنچه به دست آمد می‌تواند تأییدی بر نظرات دوکات باشد که دخل و تصرف آگاهانه به دلیل تفاوت‌های فرهنگی و زبانی رخ می‌دهد و آنچه در این تحقیق مشاهده شد این بود که عمده دخل و تصرف‌های اعمال شده تحت تأثیر ایدئولوژی و فرهنگ غالب داده است.

نتایج پژوهش حاضر می‌تواند علاوه بر ارزش پژوهشی، ارزش آموزشی نیز داشته باشد و برای ترجمه‌آموزان و مدرسان ترجمه در فرآیند «توسعه مستمر مهارت‌های حرفه‌ای»^۱، که ناظر بر ایجاد و تقویت توانش ترجمه در گذر زمان است (طائبی و موسوی رضوی ۳۱۹)، مفید واقع شود. مدرسان ترجمه با بهره‌گیری از نتایج چنین پژوهش‌هایی می‌توانند برنامه درسی خود را به گونه‌ای تدوین کنند که به افزایش آگاهی ترجمه‌آموزان در حوزه دخل و تصرف‌های صورت گرفته در ترجمه بین جفت‌های زبانی مختلف منجر شود. پیکره‌های گردآوری شده در چنین پژوهش‌هایی می‌تواند به عنوان مواد آموزشی در کلاس‌های ترجمه استفاده شود. ترجمه-آموزانی که نسبت به سازوکارهای موجود برای دخل و تصرف، انگیزه‌های مختلف آن، انواع راهبردهای آن و دیگر موارد مرتبط آگاهی پیدا می‌کنند، می‌توانند در آینده شغلی خود به عنوان مترجم، تصمیم‌های معقول‌تر و کارآمدتری بگیرند؛ چه در خصوص انتخاب آثار برای ترجمه و چه در خصوص نحوه مواجهه‌شان با متنی که برای ترجمه انتخاب کرده‌اند.

منابع:

Alizadeh, Ali. "Maghouleha va Anasore Farhangi va Chegounegi Tarjomeye Anha dar Gatsby-e- Bozorg Tarjomeye Karim Emami [Cultural Elements and the Methods of their Translation in Great Gatsby Translated by Karim Emami]." *Pazhouhesh-e- Adabiat-e- Moaser-e- Jahan [Research in Contemporary World Literature/ Pazhuhesh-e Zabanha-ye Khareji]*, vol. 15, no. 59, 1389/2010, pp. 53-74.

Amirkhani, Zahra. "Ideological Manipulation in Translation of Novels before and after the Islamic Revolution." (MA Dissertation). Allameh Tabataba'i University, Tehran, 1390/2011.

Atwood, Margaret. *The Handmaid's Tale*. Houghton Mifflin, 1986.

^۱ Continuing Professional Development (CPD)

_____. *Sargozaght-e- Nadimeh* [The Handmaid's Tale], translated by Soheil Sommi, Tehran, Qoqnoos, 1394/2015.

Baleghizadeh, Sasan and Fatemeh Ranjour. "Manipulation in Translation of Children's Literature." *Translation Studies*, vol. 8, no. 29, 1375/1996, pp. 9-30.

Bassnett, Susan and Andre Lefevere. *Constructing Cultures, Multilingual Matters*, 1998.

_____. "Culture and Translation." *A Companion to Translation Studies*. Edited Kuhlwiczak, Piotr and Karin Littau, Multilingual Matters Ltd, 2007, pp. 13-23.

_____. *Translation, History and Culture*. Routledge, 1990.

_____. *Translation Studies*. Routledge, 2005.

Bolouri, Mazdak. "Manipulative Strategies Used in the Anglo-American Novels Translated into Persian under Two Administrations in Power after the Islamic Revolution in Iran." *Language and Translation*, vol. 5, no.1, 1394, 2015, pp. 43-52.

Chevalier, Tracy. *Girl with a Pearl Earring*. The Berkley Publishing Group, 2001.

_____. *Dokhtari ba Gooshvareh Morvarid* [Girl with a Pearl Earring]. Translated by Goli Emami, Ghoghnoos, 1381/2003.

Dukāte, Aiga. *Manipulation as a Specific Phenomenon in Translation and Interpreting*. Diss. University of Latvia, available at: http://www3.acadlib.lv/greydoc/Dukates_disertacija/Dukate_ang.doc, 2007.

Farahzad, Farzaneh. "A Gestalt Approach to Text Manipulation in Translation." *Perspectives*, vol. 6, no.2, 1998, pp. 153-158.

_____. "Strategies of Appropriation: Khayyam and Rumi." *Translation Studies*, vol. 4, no. 15, Tehran, 1385/2006, pp. 44-52.

Hermans, Theo. *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. Croom Helm, 1985.

Kazantzakis, Nikos. *Zorba the Greek*. John Lehmann Ltd, 1952.

_____. *Zorbaye Yoonani* [Zorba the Greek], translated by Teimoor Safari, Tehran, Jami, 1391/2012.

Lefevere, Andre. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. Routledge, 1992.

Mousavi Razavi, Mir Saeed. "On Fronted Themes in Translation of Dramatic Texts into Persian: A Corpus-Based Study of Markedness in Translation." *Translation Studies*, vol. 9, no. 33, 1390/2011, pp. 27-43.

_____. "Sharh-e- Chisti-e- Sakhtargaraei ba Etteka be Ara-e- Saussure, Lévi-Strauss, va Propp, va rad-e pay-e Tafakkor-e Sakhtargara dar Nazariyehay-e Moaser-e Tarjome [Structuralism from the Viewpoint of Saussure, Lévi-Strauss, and Propp, and Traces of Structuralistic Thinking in Contemporary Translation Theories]." *Pazhouhesh-e- Adabiat-e- Moaser-e- Jahan* [Research in Contemporary World Literature/ Pazhuhesh-e Zabanha-ye Khareji], vol. 23, no. 2, 1397/2018, pp. 551-567.

Pourmonazzah, Mansooreh. "Manipulative Strategies in Dubbed TV Series." Diss. Allameh Tabataba'i University, Tehran, 2012.

Samareh, Zahra. "Censorship Strategies and Norms in Translation: A Case Study of Milan Kundra's Novels." Diss. Allameh Tabataba'i, Tehran, 2007.

Shuttleworth, Mark and Moira Cowie. *Dictionary of Translation Studies*. Manchester, St. Jerome, 1997.

Taebi, Ehsan, and Mir Saeed Mousavi Razavi. "Towards a CPD Framework of Reference for the Translation Profession." *Lebende Sprachen*, vol. 65, no. 2, 2020, pp. 303-326.

Tajalli, Fatemeh. "Manipulation Strategies in Translating and Dubbing." Diss. Allameh Tabataba'i University, Tehran, 2013.

Wilde, Oscar. *Picture of Dorian Gray*. 1890.

_____. *Tasvir-e- Dorian Gray* [Picture of Dorian Gray]. Translated by Reza Mashayekhi, Tehran, Jami, 1394/2015.

Zare'ee, Vahid. "Manipulation in Dubbing and Subtitling." Diss. Allameh Tabataba'i Univrsity, Tehran, 2013.